

УДК 159.922.27

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.4.12>**Світлана СИТНІК**

доктор психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020
ORCID: 0000-0001-5875-919X

Svitlana SYTNIK

Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor at the Department
of Theory and Methods of Practical Psychology, The State Institution
"South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",
26 Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine, 65020
ORCID: 0000-0001-5875-919X

ЕМПАТИЯ ЯК РЕГУЛЯТОР МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**EMPATHY AS A REGULATOR OF INTERPERSONAL INTERACTION**

У статті представлені результати емпіричного дослідження характеру міжособистісної взаємодії осіб з розвиненими емпатійними здібностями. Для перевірки гіпотези про те, що регулятивна функція емпатії проявляється у формуванні дружнелюбних, доброзичливих відносин з оточуючими, в неагресивних формах розв'язання конфліктів, у загальній компетентності щодо ефективної міжособистісної взаємодії в цілому, аналіз результатів дослідження складався з трьох послідовних кроків. По-перше, це визначення точності та варіативності отриманих показників, які характеризують емпатійні здібності, а також з'ясування загальних тенденцій прояву емпатії у сучасній молоді. По-друге, встановлення характеру взаємозв'язків між цими показниками та різними формами поведінки у міжособистісній взаємодії. По-третє, порівняння груп досліджуваних з високим та низьким рівнями розвитку емпатії.

У результаті аналізу індивідуальних даних та первинних статистик показано, що більшість представників студентської молоді мають середній рівень емпатії, передусім, за рахунок розвитку вміння поставити себе на місце партнера та створити атмосферу відкритості, довірливості, задушевності. Емоційна чуйність, здатність розуміти внутрішній світ співрозмовника, несвідомо, на інтуїтивному рівні сприймати його емоційний стан та налаштовуватись на іншого розвинені в них децю гірше. Встановлено в процесі кореляційного аналізу, що регуляторна функція емпатії у міжособистісній взаємодії розкривається через прямий зв'язок з розвитком особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, соціальною адаптивністю та готовністю йти взаєморозуміння у відносинах, із схильністю до уникнення або пристосування у ситуації конфлікту, із залежним, дружнелюбним, альтруїстичним ставленням до людей, а також через від'ємний зв'язок із соціальною автономністю, конкурентною формою поведінки у конфлікті, агресивним, підозрілим ставленням до людей. Виявлено шляхом порівняння груп досліджуваних з високим та низьким рівнями емпатії, що емпатійні люди відрізняються вищим проявом потреби в міжособистісній взаємодії, прагненням до встановлення контакту, до розширення кола спілкування, значнішим інтересом до людей, вмінням зрозуміти точку зору опонента, гнучкістю поведінки, що дозволяє їм більш успішно регулювати рівень конфліктності у групі, впливати на благополуччя взаємин, пристосовуватися до чужих рішень, не намагаючись відстоювати власні інтереси, або загалом ухилятися від конфлікту, не вдаючись до агресивних форм поведінки. У взаємодії такі особи частіше проявляють себе як ввічливі, компромісні, конформні, товариські, дружнелюбні у відносинах. Вони невимогливі, не схильні до звинувачень, охоче приймають допомогу, схильні довіряти партнерам.

Ключові слова: емпатійні здібності, структурно-особистісні ознаки, міжособистісна взаємодія, інтерактивна компетентність, типові форми поведінки, ставлення до людей.

The article presents the results of an empirical study of the interpersonal interaction nature of persons with developed empathic abilities. To test the hypothesis that the regulatory function of empathy is manifested in the formation of friendly, benevolent relationships with others, in non-aggressive forms of conflict resolution, in general competence for effective interpersonal interaction in general, the analysis consisted of three successive steps. The first is to determine the accuracy and variability of the indicators that characterize empathic abilities, as well as to clarify the general trends of empathy in modern youth. Second, to establish the nature of the relationship between these indicators and different forms of behavior in interpersonal interaction. Third, a comparison of study groups with high and low levels of empathy.

The analysis of individual data and primary statistics shows that most students have an average level of empathy, primarily due to the development of the ability to put yourself in the place of a partner and create an atmosphere of openness, trust, sincerity. Emotional sensitivity, the ability to understand the inner world of the interlocutor, unconsciously, on an intuitive level to perceive his emotional state and tune in to another developed in them a little worse. It was established in the process of correlation analysis that the regulatory function of empathy in

interpersonal interaction is revealed through a direct connection with the development of personal resources of interpersonal interaction, social adaptability and willingness to reach mutual understanding in relationships, prone to avoid or adapt to conflict altruistic attitude towards people, as well as through a negative connection with social autonomy, competitive behavior in conflict, aggressive, suspicious attitude towards people. Identified by comparing groups with high and low levels of empathy, empathic people have a higher manifestation of the need for interpersonal interaction, the desire to establish contact, to expand communication, greater interest in people, the ability to understand the opponent's point of view, flexibility of behavior that allows them more successfully regulate the level of conflict in the group, influence the well-being of relationships, adapt to other people's decisions without trying to defend their own interests, or generally avoid conflict without resorting to aggressive behavior. In interaction, such persons often show themselves as polite, compromising, conforming, sociable, friendly in relationships. They are undemanding, not prone to accusations, willing to accept help, tend to trust partners.

Key words: *empathic abilities, structural-personal features, interpersonal interaction, interactive competence, typical forms of behavior, attitude to people.*

Актуальність проблеми. Однією з необхідних умов діяльності фахівців соціономічних професій є успішність взаємодії з іншими людьми, яка ґрунтується на здатності людини емоційно відгукуватись на переживання іншого. Це дозволяє досягти взаєморозуміння та спільної взаємної регуляції в процесі міжособистісної взаємодії. Саме тому особливої актуальності набуває дослідження емпатії як регулятора міжособистісної взаємодії у майбутніх психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емпатія як психічне явище грає одну з найважливіших ролей міжособистісної взаємодії людей [7–10]. Суть цього психічного акту полягає в проникненні у внутрішній світ іншої людини, будь то її емоційні переживання, особисті якості, потреби, прагнення чи ціннісні судження, а також реагування суб'єкта на прояви внутрішнього світу іншої людини. У дослідженнях Г.М. Андрєєвої емпатія характеризується як особливий, «емоційно забарвлений» спосіб міжособистісного пізнання. М.М. Обозов під емпатією розуміє реакцію однієї людини на переживання іншої, вважаючи, що без симпатії та взаємної підтримки неможливо уявити як колективне, так і індивідуальне існування. Т.В. Коломієць визначає емпатійність як інтегративну якість особистості, яка впливає на всі компоненти міжособистісної взаємодії, тобто на встановленню взаєморозуміння, адекватного емоційного реагування, смислової єдності тощо.

Емпатія визначає здатність і готовність розпізнавати, розуміти та співпереживати відчуттям, емоціям, думкам, мотивам та особистісним якостям іншої людини. Отже, серед вітчизняних дослідників емпатія розглядається як трикомпонентне утворення. Так, Н.І. Сарджвеладзе, який визначив емпатію як особливий психічний акт, цілісне утворення когнітивного, емоційного та моторного компонентів, що входить як особлива форма у соціальну взаємодію. У сучасній і визнаній багатьма дослідниками моделі емпатії М. Девіса термін «когнітивна емпатія» вико-

ристовується для опису емпатійного процесу, спрямованого на розуміння, при збереженні цілісності, різноманітності цього складного явища. У цьому випадку до категорії когнітивної емпатії потрапляють саме раціональні аспекти, а все емоційне, пов'язане з поділом почуттів, переходить до емоційної емпатії.

У літературі емпатія описується не тільки як здатність співчувати іншим людям, але і як готовність надати будь-яку психологічну допомогу. На думку К. Роджерса, процес емпатії розглядає як проникнення в особистий світ сприйняття іншого і переживання його як свого. Процес емпатії передбачає, що психолог-консультант ділиться з клієнтом тим, як у нього постає внутрішній світ клієнта у вигляді гіпотез, які передбачають вираження клієнтом ставлення до них. У цьому дослідженні внутрішнього світу консультант допомагає клієнту відчутти можливі значення та відчуття більш повно і глибоко.

Аналіз спеціальної літератури показав, що емпатія активно досліджується не тільки в рамках консультації, психотерапії, а й серед представників інших допоміжних професій – психологів, рятувальників, офіцерів Збройних сил України. [1; 3–6]. У центрі уваги в цих дослідженнях роль емпатії в структурі особистості професіонала, вплив емпатії на успішність діяльності; розглянуто методи розвитку емпатії. Таким чином, важливість емпатії була доведена у багатьох професіях допомоги. Емпатія як чинник ціннісно-смислової спрямованості сучасних юнаків у ситуації міжособистісної взаємодії активно обговорюються, наприклад, у дослідженнях Л.П. Журавльової, Т.В. Коломієць, А.І. Литвинчука, Т.В. Можаровської [2; 7]; а також роль емпатії фахівців соціономічних професій під час міжособистісної взаємодії [10]. Узагальнення цих та інших досліджень засвідчує, що незважаючи на високу увагу до пізнання емпатії, залишається ще багато нез'ясованих емпіричних даних відносно прояву емпатійних здібностей в міжособистісної взаємодії, що й визначає мету даного дослідження.

Мета статті – визначити характер міжособистісної взаємодії осіб з розвиненими емпатійними здібностями. Завдання: 1) емпірично вивчити загальні тенденції прояву емпатії у сучасної молоді; 2) встановити характер взаємозв'язків між емпатією та різними формами поведінки у міжособистісній взаємодії; 3) виявити особливості поведінки у міжособистісній взаємодії осіб з розвинутою емпатією.

Виклад основного матеріалу. Для визначення характеру взаємодії осіб з розвинутою емпатією проведено емпіричне дослідження, у якому застосовано ряд психодіагностичних методик. Це «Тест на емпатійні здібності» В. В. Бойка для визначення рівня розвитку емпатії, розроблена автором методика «Діагностика основних компонентів міжособистісної взаємодії» для вивчення структурно-особистісних ознак міжособистісної взаємодії [11], методика «Тип поведінки у конфлікті» Т.Томаса для з'ясування типових форм поведінки у конфліктних ситуаціях, «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т. Лірі для діагностування ставлення до людей у міжособистісній взаємодії, а також «Тест перцептивно-інтерактивної компетентності» (Н.П. Фетискін) для оцінки особистісної готовності до інтерактивної компетентності. Вибірку досліджуваних склали 133 студенти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського у віці 18-22 років.

Для перевірки гіпотези про те, що регулятивна функція емпатії проявляється у формуванні дружельюбних, доброзичливих відносин з оточуючими, в неагресивних формах розв'язання конфліктів, у загальній компетентності щодо ефективної міжособистісної взаємодії в цілому, аналіз результатів дослідження складався з трьох послідовних кроків. По-перше, це визначення точності та варіативності отриманих показників, які характеризують емпатійні здібності, а також з'ясування загальних тенденцій прояву емпатії у сучасної молоді. По-друге, встановлення характеру взаємозв'язків між цими показниками та різними формами поведінки у міжособистісній взаємодії. По-третє, порівняння груп досліджуваних з високим та невисоким рівнями розвитку емпатії.

Результати дослідження емпатійних здібностей студентів показали, що ряд відповідних показників демонструють високу точність мір центральної тенденції, яка характеризується збігом значень середнього вибіркового ($\bar{X}$), медіани (Me) та моди (Mo) (табл. 1).

Таблиця 1
Первинні статистики показників, які характеризують емпатійні здібності досліджуваних

Показники	Первинні статистики						
	M	σ	Me	Mo	Min	Max	CV
Раціональний канал емпатії	3,96	1,28	4	5	1	6	32,2
Емоційний канал емпатії	3,44	1,44	4	4	0	6	37,0
Інтуїтивний канал емпатії	3,78	1,55	4	5	0	6	41,6
Настанови, що сприяють емпатії	3,41	1,40	4	3	1	6	37,7
Проникаюча здатність до емпатії	4,03	1,44	4	4	1	6	36,7
Ідентифікація в емпатії	4,17	0,98	4	4	1	6	26,0
Розвиток емпатійних здібностей	22,79	4,69	23	23	10	32	20,1

Примітки: M – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Mo – мода, Min – мінімальне значення, Max – максимальне значення, CV – коефіцієнт варіації.

Це показники емоційного каналу емпатії, проникаючої здатності у емпатії та ідентифікації у емпатії. Решта показників демонструють помірну точність. Це показники раціонального каналу емпатії, інтуїтивного каналу емпатії та настанов, що сприяють емпатії, за якими лише два з трьох параметрів центру розподілу близько розташовані один до одного. Щодо варіативності розподілу, більшість показників емпатійних здібностей розподілені у досить широкому діапазоні, проте лише у чотирьох показників коефіцієнт варіації наближаються до параметрів нормального розподілу. Це показники раціонального, емоційного каналів емпатії, настанов, що сприяють емпатії, та проникаючої здатності до неї. За показниками ідентифікації в емпатії та загального показника її розвитку оцінки варіативності мають помірну вираженість, а для показника інтуїтивного каналу емпатії варіативність суттєво вища за норму.

Оскільки за більшістю показників виявлена помірною точністю мір центральної тенденції та близький до норми показник варіації розподілу, узагальнену характеристику розвитку емпатійних здібностей респондентів можна надати спираючись на середні значення показників, за якими вони визначалися. Так за сумою середніх оцінок всіх показників емпатії, яка дорівнює 22,8 балу, можна визначити наявність у випробуваних середнього рівня розвитку емпатійних здібностей. Також

такий висновок підтверджує і той факт, що більшість результатів досліджуваних зосереджені в межах середнього рівня вираженості загального показника емпатії (59,4%), низький рівень виявлено у (31,6% досліджуваних, і лише 9 % відповідей свідчать про низький рівень емпатії.

Такі дані показують, що порівняно з відомостями, наведеними Л. М. Лисенко, яка виявила високий рівень емпатії у 65% студентів – майбутніх психологів, пов'язуючи його з їхньою «...емоційною чутливістю, здатністю бути «відкритими» до потреб і проблем оточуючих, великодушними, проявляти комунікабельність, надавати перевагу роботі з людьми» [3, с. 146], наша вибірка до складу якої, окрім студентів-психологів увійшли майбутні педагоги різних профілів, є менш емпатійною. На користь пояснення цих розбіжностей за рахунок соціально-демографічних чинників, наведемо висновки, зроблені Г. В. Пирог, Н. М. Шикирава, про те, що «прояви емпатії певною мірою пов'язані з віком: чим старший психолог, тим вища його загальна емпатійність. ...Зв'язок емпатії зі стажем виявлено лише в групі «молодих фахівців» – у перші три роки роботи емпатійність психологів зменшується» [6, с. 96]. Результати дослідження О. С. Вавринів на виборці студентів-майбутніх рятувальників частково підтверджують таку закономірність, адже вони є найближчими до тих даних, що отримані нами. За ними «...високий рівень емпатійних здібностей спостерігався у 8% майбутніх рятувальників, середній рівень – 48%, занижені показники спостерігалися у 34 % та дуже низький – у 11% учасників дослідження» [1, с. 99]. Схожі дані представлені також у роботах І. Литвиненко [4, с. 23], Н. Б. Литвинчук [5, с. 47-48].

Детальний аналіз окремих емпатійних здібностей дозволяє укласти, що найкращого розвитку набувають вміння поставити себе на місце партнера та створити атмосферу відкритості, довірливості, задушевності під час спілкування з ним. Емоційна чуйність, здатність розуміти внутрішній світ співрозмовника, несвідомо, на інтуїтивному рівні сприймати його емоційний стан та налаштуватися на іншого розвинені дещо гірше.

Отже, як показав аналіз первинних статистик сучасні студенти мають середній рівень розвитку емпатійних здібностей, передусім за рахунок вміння поставити себе на місце партнера та створити атмосферу відкритості, довірливості, задушевності під час спілкування з ним.

Результати кореляційного аналізу із застосуванням коефіцієнта рангової кореляції

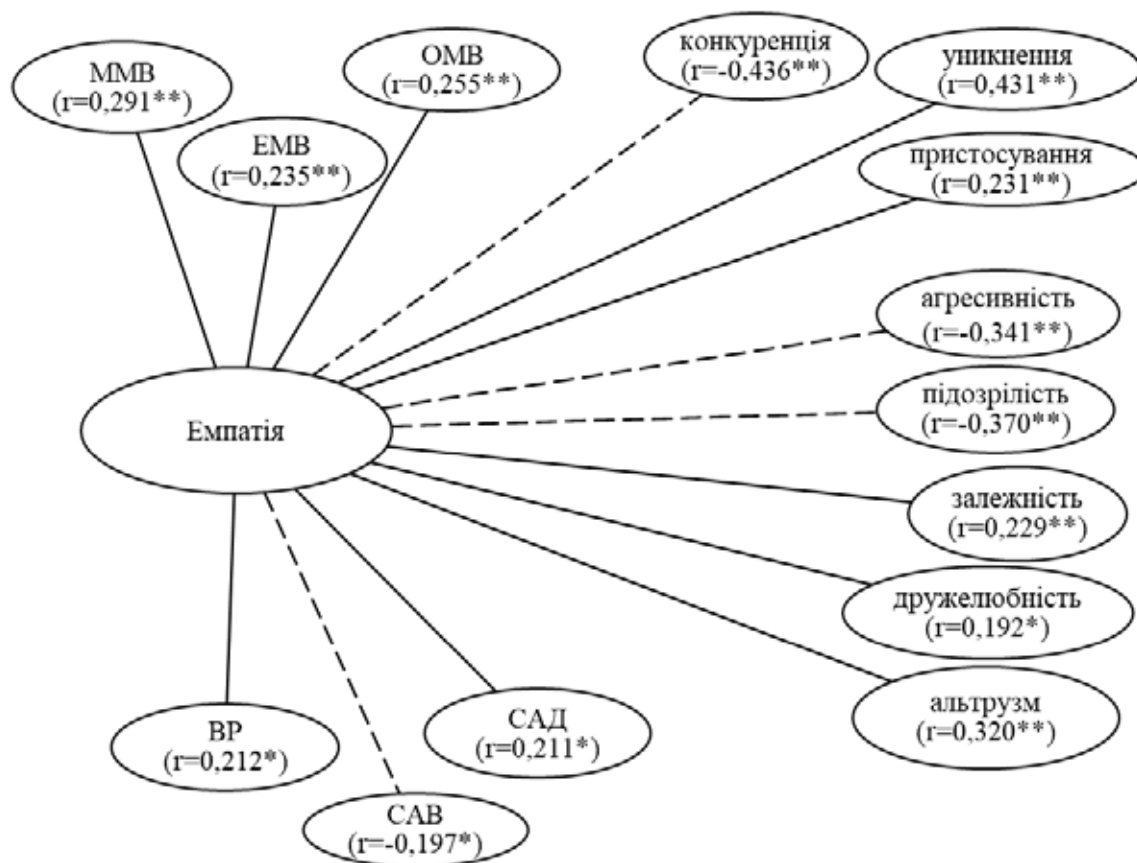
Спірмена показали наявність статистично достовірних зв'язків загального показника емпатії з певними формами поведінки у конфлікті, типами ставлення до людей та з деякими проявами загальної компетентності щодо ефективної міжособистісної взаємодії (рис. 1).

Дані, наведені на рисунку, показують, що прямі статистично достовірні зв'язки на 1% рівні значності виявлено з показниками, які характеризують мотиваційні, емоційні структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії, загальну компетентність у її розгортанні, схильність до уникнення або пристосування у ситуації конфлікту, залежне, альтруїстичне ставлення до людей, на 5% рівні значущості – з показниками дружелюбності, готовності дійти взаєморозуміння у відносинах та соціальної адаптивності.

Від'ємні статистично значущі зв'язки з емпатією зафіксовано серед показників, які характеризують конкурентну форму поведінки у конфлікті ($p < 0,01$), агресивне ($p < 0,01$), підозріле ($p < 0,01$) ставлення до людей, а також соціальну автономність ($p < 0,01$).

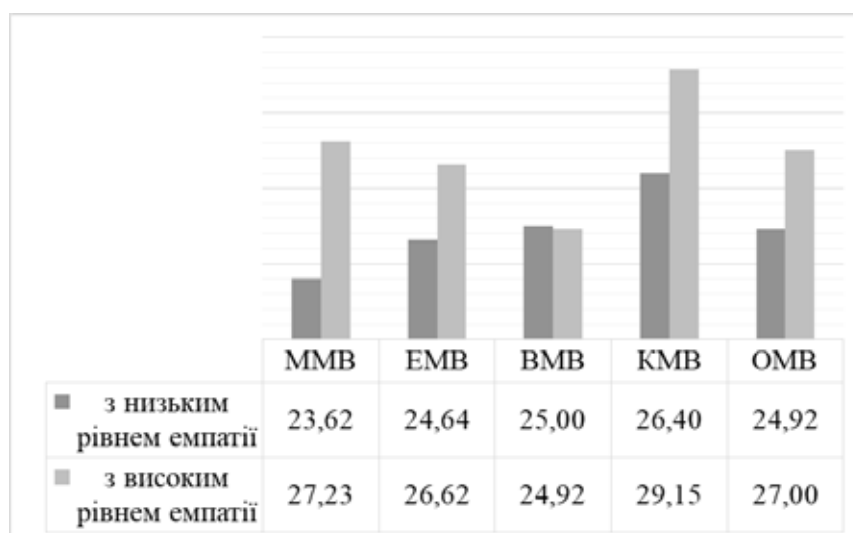
Ці дані продемонстрували, що емпатія досить суттєво пов'язана з характером поведінки людини у міжособистісній взаємодії, а також з внутрішніми умовами, що забезпечують її ефективність, демонструючи нам, що емпатія виражається у розвитку таких складових інтерактивної компетентності як уміння зрозуміти точку зору іншої людини, контактність, гнучкість поведінки, мотиваційна та цільова регуляція міжособистісної взаємодії, у адекватності емоцій, станів, переживань щодо участі в ній, і, як наслідок, у зростанні особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, а отже у готовності поступатися своїми інтересами або загалом ухилятися від загострення стосунків, у демонстрації товариськості, доброзичливості, залежності, альтруїзму у стосунках, у відмові від конкурентних, агресивних, підозрілих тенденцій у поведінці, у прагненні приховувати власну значущість в організації та забезпеченні спільної діяльності.

Отже, наявність вищезазначених численних зв'язків є підставою для проведення якісного аналізу характеру поведінки у міжособистісній взаємодії осіб з розвиненими емпатійними здібностями, що здійснювався шляхом порівняння груп досліджуваних з високим та невисоким рівнями емпатії. Першу групу склали досліджувані, індивідуальні значення яких за загальним показником емпатії виявились високими (12 осіб), другу групу – студенти з низькими результатами за цим показником (42 особи).

Рис. 1. Взаємозв'язки між показником загальних емпатійних здібностей та психологічної готовності випробуваних до соціальної взаємодії

Примітки: – прямі кореляції; – від'ємні кореляції; *- кореляції статистично достовірні на рівні $p < 0,05$; ** - на рівні $p < 0,01$; ММВ – мотиваційні структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії, ЕМВ – емоційні структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії, ОМВ – особистісна основа міжособистісної взаємодії, ВР – взаєморозуміння, САВ – соціальна автономність, САД – соціальна адаптивність.

Рис. 2. Середні значення структурно-особистісних ознак міжособистісної взаємодії в групах досліджуваних з високим та низьким рівнями емпатії

Примітки: ММВ – мотиваційні структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії, ЕМВ – емоційні структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії, ВМВ – вольові структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії, КМВ – когнітивні структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії, ОМВ – особистісна основа міжособистісної взаємодії.

Середні значення показників, отриманих за авторською методикою [11] у цих групах, підтверджують, що їхніх учасників можна вважати за таких, хто у великій мірі відрізняються за певними проявами особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії (рис. 2).

Дані, представлені на гістограмі, демонструють, що в групі більш емпатійних досліджуваних, порівняно з особами з низьким рівнем емпатії, визначено більш високі середні оцінки за показниками, які характеризують мотиваційні (на 3,6 балу), емоційні (на 2 бали), когнітивні структурно-особистісні ознаки міжособистісної взаємодії (на 2,8 балу), а також за загальним показником її особистісної основи (на 2 бали). Щоб перевірити, наскільки вказані відмінності є статистично достовірними нами був зроблений відповідний аналіз за допомогою t-критерію Стьюдента, результати якого показали, що різниця між групами статистично значуща на рівні $p < 0,05$ лише за показником мотиваційного ресурсу ($t=2,14$) та загальним показником «особистісна основа міжособистісної взаємодії» ($t=2,06$). Тобто, досліджувані з високим рівнем емпатії відрізняються вищим проявом потреби в міжособистісній взаємодії, прагненням до встановлення контакту, до розширення кола спілкування, значнішим інтересом до людей, порівняно з особами, емпатійні здібності яких виражено недостатньо.

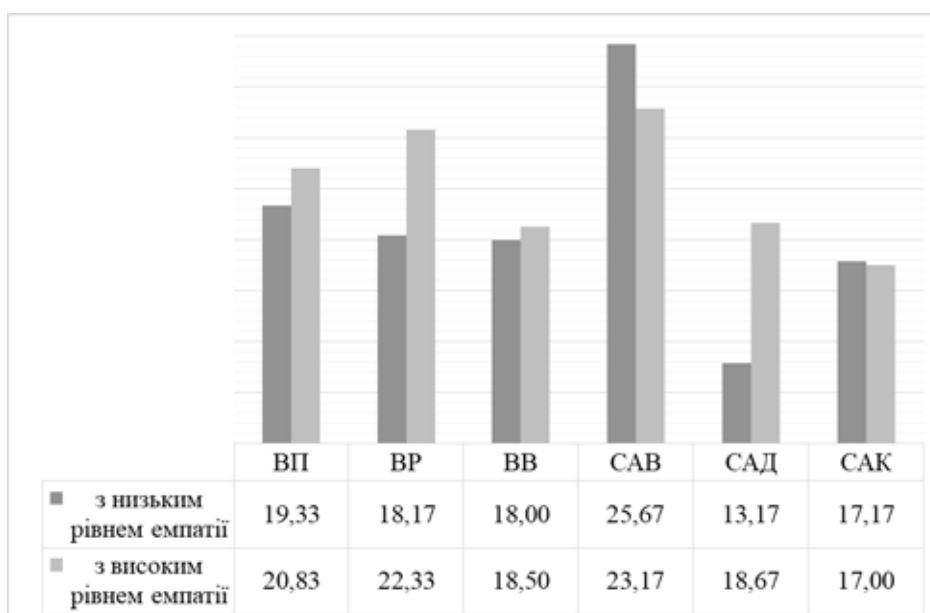
Порівнюючи показники інтерактивної компетентності в цих групах досліджуваних (рис. 3), підкреслимо, що за середніми зна-

ченнями певних показників групи майже не відрізняються. Це показники взаємопізнання, взаємовпливу та соціальної активності. Тобто ці складники особистісної готовності до взаємодії не залежать від рівня розвитку емпатії.

За середньою вираженістю показника взаєморозуміння група високоемпатійних досліджуваних продемонструвала результати, на 4,2 балу вищі, ніж група осіб з низьким рівнем емпатії, і ця різниця виявилася статистично достовірною, оскільки значення t-критерію ($t=2,15$) перевищує t-критичне для $p < 0,05$. Таку саме тенденцію визначено і за показником соціальної адаптивності, перевищення середніх значень якого у емпатійних студентів на 5,5 балу підтверджено даними про достовірність ($t=2,03$; $p < 0,05$). В той же час, різниця між групами за показником соціальної автономності, яка склала 2,5 балу на користь осіб з недостатньою емпатією, не знайшла статистичного підтвердження.

Ці дані вказують на більшу сформованість в емпатійних людей таких складників інтерактивної компетентності, які б дозволили успішно регулювати рівень конфліктності у групі за рахунок вміння зрозуміти точку зору опонента, а також таких, що впливають на благополуччя взаємин за рахунок задоволенню своїм положенням у групі та гнучкості поведінки.

Стосовно показників, що характеризують типові форми поведінки у конфліктних ситуаціях, порівнювані групи майже не відрізняються за вираженістю показників співпраці

Рис. 3. Середні значення показників інтерактивної компетентності в групах досліджуваних з високим та низьким рівнями емпатії

Примітки: ВП – взаємопізнання, VP – взаєморозуміння, BB – взаємовплив, САВ – соціальна автономність, САД – соціальна адаптивність, САК – соціальна активність.

та компромісу. За рештою форм поведінки є певні відмінності (рис.4).

Так, середні оцінки у групі емпатійних досліджуваних є вищими за показниками уникнення – на 2,4 балу ($t=4,43$; $p<0,01$) та пристосування – на 1,7 балу ($t=2,86$; $p<0,01$). Разом з тим, у цій групі оцінки є у середньому нижчими за показником конкуренції – на 2,4 балу ($t=4,26$; $p<0,01$).

Отже, емпатійні особи більшою мірою, ніж недостатньо емпатійні, схильні пристосовуватися до чужих рішень, не намагаючись відстоювати власні інтереси, або загалом ухилятися від конфлікту. Людям з низьким рівнем емпатії більшою мірою притаманні конкурентні форми поведінки, коли відстоюються лише власні інтереси.

Якщо звернутися до даних, що вказують на типове ставлення до людей у міжособистісній взаємодії досліджуваних з високим та низьким рівнями емпатії (рис.5), стає очевидним, що за показниками авторитарного покірного ставлення до людей середні значення у групах майже не відрізняються. Водночас за певними показниками відмінності набувають більших значень.

Так, у групі емпатійних досліджуваних середні оцінки є вищими за показниками залежного (на 3 бали), дружлюбного (на 2,4 балу) та альтруїстичного ставлення (1,4 балу), і нижчими за такі самі оцінки в групі недостатньо емпатійних – за показниками егоїстичного (на 1,4 балу), агресивного (на 2 бали) та підозрілого ставлення до людей (на 1,3 балу).

Перевірка за t-критерієм Стьюдента показала, що ці відмінності виявилися статис-

тично достовірними на рівні $p<0,01$ для показників агресивного ($t=2,74$; $p<0,01$), залежного ($t=3,29$; $p<0,01$) та дружлюбного ставлення до людей ($t=2,81$; $p<0,01$). Такі відомості дозволяють стверджувати, що емпатійні особи у взаємодії частіше проявляють себе як ввічливі, компромісні, конформні, товариські люди, які проявляють теплоту і дружлюбність у відносинах, не відмовляються від допомоги, та схильні проявляти довіру. Їм меншою мірою, ніж особам з низькою емпатією, притаманні вимогливість, наполегливість, різкість в оцінках оточуючих, схильність до звинувачень.

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити **висновки**:

По-перше, показано, в результаті аналізу індивідуальних даних та первинних статистик, що більшість представників студентської молоді мають середній рівень емпатії, передусім, за рахунок розвитку вміння поставити себе на місце партнера та створити атмосферу відкритості, довірливості, задушевності. Емоційна чуйність, здатність розуміти внутрішній світ співрозмовника, несвідомо, на інтуїтивному рівні сприймати його емоційний стан та налаштовуватись на іншого розвинені в них дещо гірше.

По-друге, встановлено в процесі кореляційного аналізу, що регуляторна функція емпатії у міжособистісній взаємодії розкривається через прямий зв'язок з розвитком особистісного ресурсу міжособистісної взаємодії, соціальною адаптивністю та готовністю дійти взаєморозуміння у відносинах, із схильністю до уникнення або пристосування

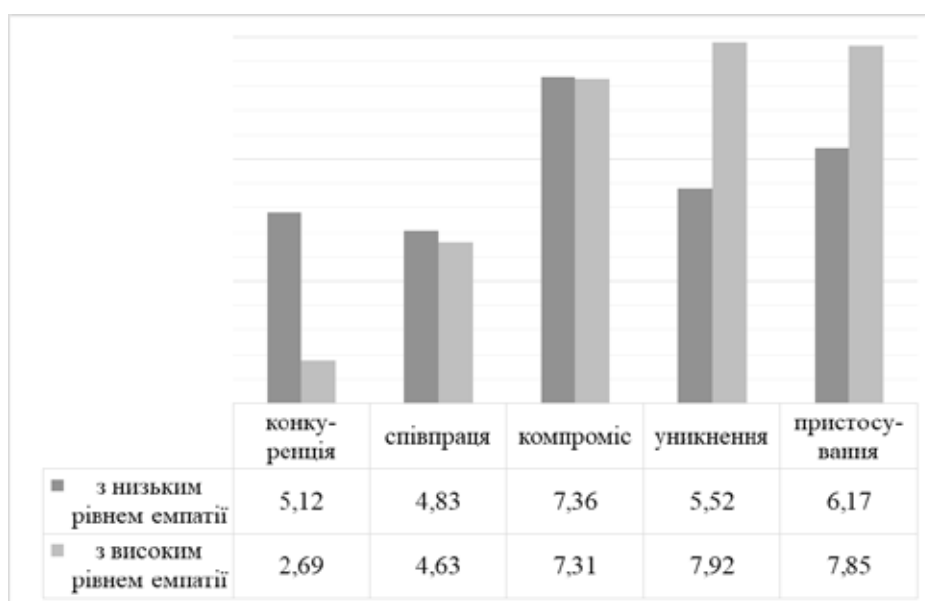

Рис. 4. Середні значення показників, які характеризують типові форми поведінки у конфліктних ситуаціях, в групах досліджуваних з високим та низьким рівнями емпатії

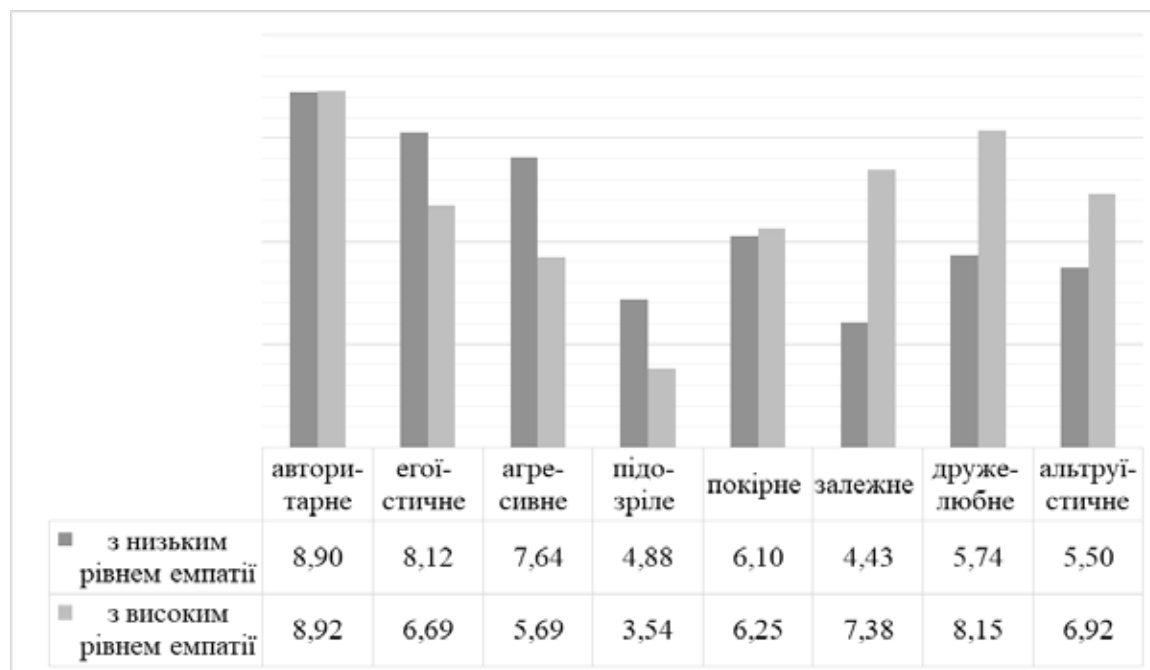

Рис. 5. Середні значення показників ставлення до людей в групах досліджуваних з високим та низьким рівнями емпатії

у ситуації конфлікту, із залежним, дружелюбним, альтруїстичним ставлення до людей, а також через від'ємний зв'язок із соціальною автономністю, конкурентною формою поведінки у конфлікті, агресивним, підозрілим ставлення до людей.

По-третє, виявлено шляхом порівняння груп досліджуваних з високим та низьким рівнями емпатії, що емпатійні люди відрізняються вищим проявом потреби в міжособистісній взаємодії, прагненням до встановлення контакту, до розширення кола спілкування, значнішим інтересом до людей, вмінням зро-

зуміти точку зору опонента, гнучкістю поведінки, що дозволяє їм більш успішно регулювати рівень конфліктності у групі, впливати на благополуччя взаємин, пристосовуватися до чужих рішень, не намагаючись відстоювати власні інтереси, або загалом ухилитися від конфлікту, не вдаючись до агресивних форм поведінки. У взаємодії такі особи частіше проявляють себе як ввічливі, компромісні, конформні, товариські, дружелюбні у відносинах. Вони невимогливі, не схильні до звинувачень, охоче приймають допомогу, схильні довіряти партнерам.

Література:

1. Вавринів О.С. Емпіричне дослідження емпатійності майбутніх рятувальників. *Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 лип. 2019 р., м. Київ. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. Ч. 2. С. 98–100. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/6108/1/дослідження%20емпатійності%20майб%20рятув.pdf> (дата звернення: 17.01.2022).
2. Журавльова Л.П., Литвинчук А. І., Можаровська Т. В. Емпатійні переживання юнацтва, що виховується в повних та неповних сім'ях. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі*. 2017. Т. 3. С. 457–458. URI: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24830> (дата звернення: 05.01.2022).
3. Лисенко Л.Н. Емпатія як компонент професійної компетентності у майбутніх психологів. *Education and science of today: intersector issues and development of sciences : Collection of scientific papers "AIOΓOΣ" with Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference, Cambridge, 19 March 2021*. Cambridge ; Vinnitsia : P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021. Vol. 3. P. 147–150. URL: http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5958/1/lysenko_L.pdf (дата звернення: 17.01.2022).
4. Литвиненко І., Пшеніцина А. Деякі аспекти розвитку емпатійних здібностей в офіцерів Збройних Сил України. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2021. № 2 (21). С. 21–25. DOI: 10.33310/2078-2128-2021-21-2-21-25.
5. Литвинчук Н.Б. Здатність до емпатії як компонент професійних здібностей майбутнього практичного психолога. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. Київ, 2021. С. 47–48. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/51612> (дата звернення: 17.01.2022).

6. Пирог Г. В., Шикирава Н. М. Особливості емпатії на різних етапах професійного становлення практичних психологів системи освіти. *Науковий часопис нац. педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 12. Психологічні науки*. 2020. Вип. 10 (55). С. 87–99. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).09.
7. Коломієць Т.В., Литвинчук А.І, Можаровська Т.В. Емпатія як чинник ціннісно-сислової спрямованості сучасних юнаків у ситуації міжособистісної взаємодії. *Теоретичні та прикладні проблеми психології* : зб. наукових праць. 2018. №1 (45). С. 144–156.
8. Коломієць Т.В. Розвиток емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці. *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукраїнського нац. пед. ун-ту ім. К.Д. Ушинського*. 2016. № 9. С. 77–84.
9. Ситнік С.В. Особливості міжособистісної взаємодії дітей в період рекреації. *Наука і освіта*. Одеса, № 9'2016/СХХХХХ. С. 148–153.
10. Ситнік С. В. Психологія міжособистісної взаємодії: монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2020. 350 с.
11. Ситнік С.В. Розробка методики оцінки особистісних компонентів міжособистісної взаємодії. *Теорія і практика сучасної психології*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2020. № 1, Т. 3. С. 111–115. DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.19>.

References:

1. Vavryniy O.S. (2019). Empirychne doslidzhennia empatiinosti maibutnykh riaduvalnykiv. [An empirical study of the empathy of future rescuers]. *Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Suchasni pedahohika ta psykhohihiia: perspektyvni ta priorytetni napriamy naukovykh doslidzhen»*, 12-13 lyp. 2019 r., m. Kyiv. K. : HO «Kyivska naukova orhanizatsiia pedahohiky ta psykhohihiia». Ch. 2. S. 98–100. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/6108/1/doslidzhennia%20empatiinosti%20maib%20riatuv>. [in Ukrainian].
2. Zhuravlova L. P., Lytvynchuk A. I., Mozharovska T. V. (2017). Empatiini perezhyvannia yunatstva, shcho vykhovuietsia v povnykh ta nepovnykh simiakh. [Empathic experiences of young people brought up in complete and incomplete families]. *Hlobalni vykylyky pedahohichnoi osvity v universytetskomu prostori*. Т. 3. S. 457-458. URI: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24830>. [in Ukrainian].
3. Lysenko L.N. (2021). Empatiia yak komponent profesiinoi kompetentnosti u maibutnykh psykhohohiv. [Empathy as a component of professional competence in future psychologists]. *Education and science of today: intersector issues and development of sciences : Collection of scientific papers “ΛΟΗΟΣ” with Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference, Cambridge, 19 March 2021*. Cambridge ; Vynnytsia : P.C. Publishing House & European Scientific Platform. Vol. 3. P. 147–150. URL: http://dSPACE.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5958/1/lysenko_L. [in Ukrainian].
4. Lytvynenko I., Pshenitsyna A. (2021). Deiakі aspekty rozvytku empatiinykh zdibnostei v ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy. [Some aspects of the development of empathic abilities in officers of the Armed Forces of Ukraine]. *Naukovyi visnyk MNU im. V. O. Sukhomlynskoho. Psykhohohichni nauky*. № 2 (21). S. 21–25. DOI: 10.33310/2078-2128-2021-21-2-21-25. [in Ukrainian].
5. Lytvynchuk N.B. (2021). Zdatnist do empatii yak komponent profesiinykh zdibnostei maibutnoho praktychnoho psykhohoha. [The ability to empathize as a component of the professional abilities of the future practical psychologist]. *Aktualni problemy vyshchoi profesiinoi osvity*. Kyiv. S. 47–48. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/51612>. [in Ukrainian].
6. Pyroh H. V., Shykyrava N. M. (2020). Osoblyvosti empatii na riznykh etapakh profesiinoho stanovlennia praktychnykh psykhohohiv systemy osvity. [Features of empathy at different stages of professional development of practical psychologists of the education system]. *Naukovyi chasopys nats. pedahohichnogo un-tu im. M. P. Drahomanova. Ser. 12. Psykhohohichni nauky*. Vyp. 10 (55). S. 87–99. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).09. [in Ukrainian].
7. Kolomiets T.V., Lytvynchuk A.I, Mozharovska T.V. (2018). Empatiia yak chynnyk tsinnisno-smyslovoi spriamovanosti suchasnykh yunakiv u sytuatsii mizhosobystisnoi vzaiemodii. [Empathy as a factor of value-semantic orientation of modern young people in the situation of interpersonal interaction]. *Teoretychni ta prykladni problemy psykhohohii*: zб. naukovykh prats. № 1 (45). S. 144–156. [in Ukrainian].
8. Kolomiets T.V. (2016). Rozvytok empatiinoi mizhosobystisnoi vzaiemodii v yunatskomu vitsi. [Development of empathic interpersonal interaction in adolescence]. *Nauka i osvita: nauk.-prakt. zhurn. Pivdenoukrainskoho nats. ped. un-tu im. K.D. Ushynskoho*. № 9. S. 77–84. [in Ukrainian].
9. Sytnik S.V. (2016). Osoblyvosti mizhosobystisnoi vzaiemodii ditei v period rekreatsii. [Features of interpersonal interaction of children in the period of recreation]. *Nauka i osvita*. Odеса, № 9 / СХХХХХ. S. 148–153. [in Ukrainian].
10. Sytnik S. V. (2020). Psykhohohiia mizhosobystisnoi vzaiemodii: monohrafiia. [Psychology of interpersonal interaction: a monograph]. Одеса : FOP Bondarenko M.O. 350 s. [in Ukrainian].
11. Sytnik S.V. 2020. Rozrobka metodyky otsinky osobystisnykh komponentiv mizhosobystisnoi vzaiemodii. [Development of methods for assessing the personal components of interpersonal interaction]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykhohohii*: Zb. nauk. prats. Zaporizhzhia, № 1, Т. 3. S. 111–115. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.19>. [in Ukrainian].